

דצמבר 2024

נייר עמדה של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל כנגד החקיקה המשפטית

(החלה בינואר 2023 ונמשכת כיום)

נייר העמדה מיישם את החלטת האסיפה הכללית של הפ"י מספטמבר 2023, שהתקבלה ברוב של 77%, ומשקף את מחויבותה לבריאות הנפש בישראל. חשוב לציין שבחלק מתהליך דמוקרטי היו בדיון לגביו, באסיפה, כמו גם בוועד המרכזי, מגוון עמדות, והושמעו גם דעות מיעוט שהביעו התנגדות למסמך. עם זאת, המסמך נבנה על בסיס עדויות מחקריות המצביעות על סיכון משמעותי לפגיעה בבריאות הנפש. מסמך זה נועד לייצג עקרונות מקצועיים ולשקף את מחויבות הפ"י למטרותיה ולאמות מידה מדעיות.

מבוא

מטרתו של נייר עמדה זה היא לנסח עמדה מקצועית, מנומקת ומבוססת על ידע פסיכולוגי ומחקרי, לגבי הסיכונים להשלכות שליליות של החקיקה המשפטית על בריאות הנפש בישראל. השלכות אלה הנוגעות להיבטים פוליטיים, כלכליים וחברתיים עלולות להביא להחרפה ברמות המצוקה של חלקים ניכרים באוכלוסייה ולפגיעה אפשרית במעני בריאות הנפש שהמדינה תוכל לספק.

החברה הישראלית חווה שנים של אי שקט מבחינה חברתית, ביטחונית ופוליטית: רצף של מערכות בחירות ואי-יציבות שלטונית, התמודדות עם מגפת הקורונה ובשנה האחרונה, טבח השבעה באוקטובר ומלחמה הנמשכת עד היום. ההשפעה הקשה של גורמים אלה על בריאות הנפש בישראל נחקרת ומתועדת בסקרים ומחקרים. בנייר עמדה זה נרצה להדגיש את חלקה של תוכנית החקיקה המשפטית שהחלה בינואר 2023, על המצוקה הנפשית בישראל ועל יכולתם של אנשי המקצוע לתת לה מענה בשירות הציבורי. תוכנית החקיקה עוסקת בשינוי יחסי הכוחות בין נבחרי הציבור למוסדות המדינה ולשומרי הסף שלה (Nets-Zehngut, 2023). נתייחס להיבטים פוליטיים, חברתיים וכלכליים הנובעים ישירות מהחקיקה עצמה, מהאופן בו התבצעה, וכן להשלכות נוספות הנובעות מהמצב המשברי בו מצאה עצמה החברה הישראלית.

בהיבט הפוליטי

מאז ינואר 2023 החקיקה מקודמת בהתאם לתפישת עולם של ציבור מסוים, תוך ביטול תפישת עולמם של אחרים. סקרים נרחבים מראים כי החקיקה ואופן יישומה מחריפים ביתר שאת את הקיטוב הרגשי והרעיוני בין אוכלוסיות בחברה הישראלית, ובכך מסכנים את הסולידריות והאחדות (Gidron, 2023; Gidron et al., 2023). פילוג על רקע פוליטי הוא גורם משמעותי בעירור חוויה של דחק (stress) שעלולה לפגוע בבריאות הפיזית והנפשית (Abrams, 2024), ועל כן ישנו ערך רב ביישום רפורמות מהותיות על בסיס הסכמות רחבות ותוך רגישות לדעת המיעוט.

השינויים בחקיקה, המכוונים לשינוי מערכת היחסים בין נבחרי הציבור למוסדות המדינה, כבר הביאו לירידה חסרת תקדים במדדי הדמוקרטיה של ישראל. על פי מדדי מכוון V-Dem, ישראל שדורגה במשך חמישים שנים בדרגת "דמוקרטיה ליברלית", ירדה לראשונה השנה לדרגה של "דמוקרטיה אלקטורלית" (Nord et al., 2024). הקשר בין מאפייני משטר לבריאות הציבור מבוסס היטב במחקר. במדינות דמוקרטיות נראות תוצאות טובות יותר ביחס לבריאות הציבור, שכיחות תמותת תינוקות ותוחלת חיים (Barnish et al., 2018), ובמדינות בהן "החוויה הדמוקרטית" – כלומר שיח חופשי, בחירות והגנות ושקיפות – חזקה יותר, מורגשת מחויבות רבה יותר של

המדינה להשקיע בבריאות הציבור ורמת המימוש של תוכניות בריאות למען הציבור גבוהה יותר (Bollyky et al., 2019). מעבר להיבטים הערכיים של פגיעה בחוסן הדמוקרטי, ממצאים אלה מצביעים על סיכון משמעותי לפגיעה במעני בריאות כללית ונפשית בישראל כפועל יוצא של החקיקה.

בנוסף, קיים חשש כבד שהפגיעה באופי הדמוקרטי-ליברלי של ישראל תוביל להשלכות שליליות על חופש הפעולה של בעלי מקצועות חופשיים ויכולתם להשפיע על מדיניות ציבורית. פגיעה כזו עלולה להקשות על אנשי מקצוע לספק מענה מקצועי בשל לחצים פוליטיים, זאת על רקע התלות של השירות הציבורי בשלטון והאיום על חופש העבודה. מחקרים עדכניים מדגישים את הפער באיכות המשילות בין דמוקרטיות ליברליות, המאופיינות במוסדות חזקים, פלורליזם ושקיפות, לבין דמוקרטיות אלקטורליות, שבהן מתקיימות אמנם בחירות חופשיות והוגנות אך חסרה תשתית פלורליסטית וליברלית חזקה, מה שמוביל למשילות חלשה יותר (Tarverdi et al., 2019). עבור גופי ייצוג מקצועיים, כגון הפ"י, לנושא זה חשיבות רבה, שכן יכולתם להשפיע על תהליכי מדיניות וחקיקה מותנית במידה שבה תהליכים אלה נעשים בשקיפות ופתיחות לרעיונות מגוונים, תוך דרישה שחוקים יושתתו על עקרונות מקצועיים מבוססים.

בהיבט הכלכלי

לפי הערכות אגף הכלכלנית הראשית לישראל (2023), כמו גם מומחים נוספים (Ater et al., 2023), תוכנית החקיקה עלולה להביא לפגיעה משמעותית מאוד בכלכלה הישראלית, בעקבותיה צפויה פגיעה בשכבות החלשות ושכבות הביניים באוכלוסייה. הסיכון לפגיעה זו, וביתר שאת לנוכח המשבר הכלכלי אליו נקלעה ישראל עקב עלויות המלחמה המתמשכת, עלול לגרום לערעור נוסף של הביטחון והחוסן האישי והמשפחתי ולהעלות את המתח עד כדי חרדה קיומית.

הפגיעה בכלכלה עלולה להיות הרסנית לתחום בריאות הנפש, שכן במצבים של משבר כלכלי ישנה נטייה לשחיקה וזלזול התקציבים של תחום זה. על כן, מעבר להחרפה במצוקה הנפשית שכרוכה במשבר ובפגיעה כלכלית (Silva et al., 2020; Wang and Fattore, 2020) דווקא בתקופה בה נדרש מאוד מענה ציבורי למצוקות רגשיות קיים סיכון לפגיעה במענים הפסיכולוגיים הציבוריים.

בתחום חברתי-רגשי

תיאוריות פסיכולוגיות ומחקרים רבים עוסקים בצורך ב"מרחב בטוח"—כזה המאפשר תנועה פנימית בסביבה בטוחה—כגורם התומך בהתפתחות ובשמירה על חוסן ובריאות נפשית. תהליכי שינוי והערכה מחדש של מערכות היחסים בין מוסדות המדינה הם נשמת אפה של הדמוקרטיה. תהליכים שיש בהם שקיפות, דיון משפטי אפקטיבי ותחרות פוליטית הוגנת ומכבדת יוצרת אקלים דמוקרטי בו החברה האזרחית יכולה לשגשג, והאמון של הציבור במדינה מתחזק (Tarverdi et al., 2019). התהליך בו קודמה החקיקה המשפטית הנוכחית לוקה בתכונות האלו. היקפה הרחב, קצב ההתקדמות המהיר, היעדר מאמץ מספק ליצירת הסכמה רחבה ולעיתים גם חוסר שקיפות, הגבירו את חוסר האמון של חלקים בציבור, שגם ככה היה מעורער בשל הפגיעה בעמודי התווך של הדמוקרטיה הישראלית.

בהמשך לכך, מחקרם של לוי-בלז, גרובייס ובלנק (2023) הראה כי תחושת בגידה מצד ההנהגה, שהתעוררה בהקשר למהלכי החקיקה המשפטית של הממשלה, הייתה קשורה לרמות גבוהות של מצוקה נפשית, דיכאון ותסמיני PTSD. המחקר מדגיש כי תהליכים פוליטיים המאופיינים באיתגור מוסכמות חברתיות-מוסריות על ידי ההנהגה, עלולים להוביל לתחושת פגיעה מוסרית בקרב הציבור, ובפרט כאשר קיימת תפישה של הפרה ערכית מצד מנהיגים.

גורם נוסף לפגיעה בתחום החברתי-רגשי נוגע להעמקת הפילוג והקיטוב באופן המצמצם את היכולת לקיים שיח הדדי, תוך הקשבה והתחשבות של ציבור אחד באחר. אי לכך, קיים חשש כי תוכנית החקיקה המשפטית ואופן קידומה מובילים לפגיעה קשה שעלולה לקעקע את יכולתנו לחיות יחד כאומה וכחברה.

לסיכום

כאנשי בריאות הנפש העוסקים בתהליכי שינוי, אנו תומכים בתהליכים המכוונים לקידום בריאות האדם והחברה. עם זאת, אנו מתריעים כי החקיקה הספציפית ואופן יישומה עלולים לגרור השלכות הרסניות לתחום בריאות הנפש ומתוקף כך לחברה הישראלית בכלל. לפיכך, כמי שעמלים ללא לאות לטיפול ולהתמודדות עם פגעי הנפש הנובעים גם מהמציאות הפוליטית-חברתית, אנו מביעים התנגדות נחרצת למהלכי החקיקה המשפטית שהחלו בינואר 2023 ונמשכים עד היום. התנגדות זו נובעת הן מתוכן החקיקה והן מהאופן שבו היא מיושמת על ידי הממשלה והכנסת הנוכחית.

רשימת מקורות

- Abrams, Z. (2024). The impact of election stress: Is political anxiety harming your health? *Monitor on Psychology* 55. Available at: <https://www.apa.org/monitor/2024/10/managing-political-stress>.
- Ater, I., Raz, I. T., and Spitzer, Y. (2023). The Economic Consequences of Democratic Backsliding: Israel's Judicial Overhaul. *CEPR*, DP18509.
- Barnish, M., Tørnes, M., and Nelson-Horne, B. (2018). How much evidence is there that political factors are related to population health outcomes? An internationally comparative systematic review. *BMJ Open* 8, e020886. doi: 10.1136/bmjopen-2017-020886
- Bollyky, T. J., Templin, T., Cohen, M., Schoder, D., Dieleman, J. L., and Wigley, S. (2019). The relationships between democratic experience, adult health, and cause-specific mortality in 170 countries between 1980 and 2016: an observational analysis. *The Lancet* 393, 1628–1640. doi: 10.1016/S0140-6736(19)30235-1
- Gidron, N. (2023). Why Israeli Democracy Is in Crisis. *Journal of Democracy* 34, 33–45. doi: 10.1353/jod.2023.a900431
- Gidron, N., Margalit, Y., Sheffer, L., and Yakir, I. (2023). Who Supports Democratic Backsliding? Evidence from Israel. doi: 10.31219/osf.io/zxukm
- Levi-Belz, Y., Groweiss, Y., and Blank, C. (2023). Moral injury and its mental health consequences among protesters: findings from Israel's civil protest against the government's judicial reform. *Eur J Psychotraumatol* 14. doi: 10.1080/20008066.2023.2283306
- Nets-Zehngut, R. (2023). Pioneering Study Regarding the 2023 Israeli Judicial Reform (ENGLISH version). *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.4400002
- Nord, M., Lundstedt, M., Altman, D., Angiolillo, F., Borella, C., Fernandes, T., et al. (2024). *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*. University of Gothenburg: V-Dem Institute.
- Silva, M., Resurrección, D. M., Antunes, A., Frasilho, D., and Cardoso, G. (2020). Impact of economic crises on mental health care: a systematic review. *Epidemiol Psychiatr Sci* 29, e7. doi: 10.1017/S2045796018000641
- Tarverdi, Y., Saha, S., and Campbell, N. (2019). Governance, democracy and development. *Econ Anal Policy* 63, 220–233. doi: 10.1016/j.eap.2019.06.005
- Wang, Y., and Fattore, G. (2020). The impact of the great economic crisis on mental health care in Italy. *The European Journal of Health Economics* 21, 1259–1272. doi: 10.1007/s10198-020-01204-w
- אגף הכלכלנית הראשית (2023). נייר עמדה של אגף הכלכלנית הראשית אודות ההשלכות הכלכליות של הרפורמה המשפטית על הכלכלה הישראלית.